

TOLKNING AV MARTIN BUBER: JEG OG DU

AV STEIN WIVESTAD

«Buber har sitt utspring i amerikansk humanisme», ble det hevdet i en eksamensbesvarelse i pedagogisk teori våren 1991. Gjennomgående gjorde eksamenskandidatene ivrige forsøk på å utforme en dialogpedagogikk bl.a. med utgangspunkt i Reidar Myhres og Bjørg Brandtzæg Gundems formidling av Buber. Den unyanserte sammenkoblingen av Buber og amerikansk selvrealiseringspedagogikk gir imidlertid grunn til å spørre: Gir lærebøkene et bilde av Buber som lett leder til misforståelser?

Bollnow har bl.a. skrevet følgende om Bubers møtebegrep: «Buber unterscheid dabei die Welt des lebendigen Du als etwas ganz Andersartiges von der Welt des Es, worunter er die sachlichen, dinghaften Zusammenhänge versteht . . .» (Bollnow, 1959, s. 88–89). Myhres oversettelse dreier meningen slik: «Buber skjerner skarpt mellom jeg-du-forholdet og jeg-det-forholdet (med det siste mener han forholdet til tingene)». (Bollnow, 1969, s. 97).

Moderne tenkning setter jeg-et, subjektet i sentrum av tilværelsen (Wivestad, 1992). Moderne tolkning av Buber innebærer at jeg-et, subjektet, har mulighet til å forholde seg til noe eller noen utenfor seg selv på to

forskjellige måter: Enten har jeg et personlig «jeg-du-forhold» eller et objektivt «jeg-det-forhold» til mine omgivelser.

Vi møter denne tanken bl.a. i to lærebøker som blir mye brukt både i lærerutdanningen og i grunnfagsstudiet i pedagogikk. Bjørg Brandtzæg Gundem hevder at jeg-du-forholdet innebærer at to likeverdige parter står overfor hverandre, mens «jeg-det-forholdet» forutsetter at jeg-et «er i en makt- posisjon overfor den andre.» Den såkalte «dialogpedagogikken» er derfor opptatt av å finne fram til undervisningsformer som «ivaretar og utvikler» jeg-du-forholdet. (Gundem, 1983, s. 99).

Reidar Myhre (1988, s. 162–164) gir også inntrykk av at det er mulig å velge om en vil utvikle et jeg-du forhold til medmennesket. Faren ved «jeg-det-forholdet» hevder han «ligger i å overføre de prinsipper som gjelder der, på forholdet til medmennesket.»

Min påstand er at disse tolkningene av Buber leder til misforståelser. I det følgende vil jeg forsøke å underbygge en tolkning som i første omgang uttrykkes negativt: Buber ser ikke på mennesket som et subjekt som er «det samme» i ulike relasjoner. Buber har ikke noe skarpt skille mellom for-

STEIN WIVESTAD, f. 1945

Cand. polit. 1975 med musikk og kristendomskunnskap mellomfag og pedagogikk hovedfag. Lærer i grunnskolen 1972–74, lektor i pedagogikk ved Bergen Musikkonservatorium 1974–84. Fra 1984 akademilektor ved Norsk Lærerakademi, Bergen, med særlig ansvar for pedagogiske grunnlagsproblemer og pedagogisk psykologi.

hold til mennesker og til ting. Buber unngår begrepet «jeg-det-forholdet». Buber mener ikke at jeg-du-forholdet kan opprettes metodisk eller fastholdes over tid. Buber hevder ikke at beregning og anvendelse av andre eller maktbruk overfor andre nødvendigvis er forkastelig.

Første utgave av Bubers bok *Jeg og Du* kom i 1923 og ble utgitt på norsk i 1967 i serien «Cappelens upopulære skrifter». Henvisningene nedenfor i parentes referer til denne utgaven. Bubers bok er tredelt, men uten underoverskrifter. Første del viser muligheten for kortvarige forhold mellom jeg og du, andre del legitimerer utvidelse av det-verdenen (kultur, forvaltning, næringsliv) på bestemte premisser som begrunnes i tredje del.

I BEGYNNELSEN ER FORHOLDET

Jeg er ikke enhetlig, men todelt, idet jeg både hører til i en du-verden og i en det-verden. Jeg lever, *er* i et forhold til noe helt (du) og jeg *betrakter* og *bruker* enkeltelementer (det). «Forhold er gjensidighet.» (s. 17). Jeg-du uttrykker sammenheng, sammenbundethet. Jeg som sier «det» er annerledes. «Det» er skilt fra meg. Denne atskillelsen gir mulighet til analyse og kontroll. «Bare Det kan ordnes. Først idet tingene går over fra å være vårt Du til å være vårt Det, blir de koordinerbare.» (S. 31).

Vår verden er i utgangspunktet en du-verden: «I begynnelsen er forholdet» (s. 19). Martin Buber viser her både til hvordan jeg-et konstitueres i den enkle, opprinnelige kultur og hos småbarnet. Både i slektens historie (fylogenesen) og i den enkeltes historie (ontogenesen) eksisterer «verdensordenen» forut for vår ordning av verden (s. 31). Vi lever i verden også før vi har et bevisst jeg.

Det som går igjen i alle forhold (jeg-du) er at jeg ikke er opptatt av å skille ut detaljer og enkelttrekk: Treet som lyser imot meg, er en levende helhet. Mesterens ord og den doriske søyle tiltaler meg og taler til meg som noe helstøpt. Både det naturlige og det kulturelle er ikke først og fremst noe jeg be-

trakter og analyserer, men noe som virker på meg. Forhold begriper jeg ikke. Jeg blir grepert.

Men du-verdenen kan ikke stå alene. Det er «vår skjebnes opphøyede tragikk at ethvert Du i vår verden må bli til Det.» (s. 18). Martin Buber viser hva som er forskjellen på jeg-du og jeg-det, men han understrekker også sammenhengen. De to er innfiltret i hverandre. Det eller den (tingen eller personen) som i et øyeblikk er mitt du, behandler jeg i neste øyeblikk som et det, og omvendt (s. 19). «Alltid på ny . . . skal det som er blitt ting, flamme opp igjen til nærvær . . .» (s. 39). «Ethvert virkelig forhold i verden skjer i vekslingen mellom aktualitet og latens. Hvert enkelt Du må forpuppe seg til Det, for igjen å få nye vinger» (S. 96).

Buber hevder at vi ikke kan virkeliggjøre du-forholdet fullstendig (s. 48). Hvis jeg metodisk kunne opprette og fastholde du-forholdet til medmennesket, da blir dette noe jeg har kontroll over, og ikke lenger et forhold som jeg lever i «av nåde» (s. 12). Og hvis de to grunnordene jeg-du og jeg-det sidestilles som «forhold», blir «jeg» det enhetlige faste punkt som binder de to verdenene sammen. Jeg-et i jeg-du blir identisk med jeg-et i jeg-det. Buber skiller skarpt mellom jeg som forholder seg til du og jeg som erfarer og bruker det, og hevder at « . . . Jeg i grunnordet Jeg-Du er et annet enn Jeg i grunnordet Jeg-Det.» (s. 5). Menneskets jeg er tvefoldig, og verden er for mennesket tvefoldig.

VILJE TIL MESTRING, MAKТ OG FORHOLD

Menneskets kultur (åndsvirksomhet) fører til en utvidelse av det-verdenen. Dette skjer både gjennom vitenskap, kunst og moral. Mennesket «trekker Du’et inn i Det-verdenen og binder det der. Det er menneskets tragedie, og det er hans storhet. For således blir erkjennelse til og således verket, således blir billede og forbillede til midt blant de levende.» (s. 38–39). Både erkjennelsen, kunstverket og forbildet kan altså høre til i det-verdenen, ikke bare næringslivet, som

innrammer vår vilje til å bruke effektive midler og staten, som er maktviljens domene (s. 47).

Buber er ingen svermer som tror at vi alltid og i enhver situasjon kan stå i du-forhold til våre medmennesker. Den faren som Martin Buber peker på, er at verden *bare* blir en det-verden for oss. «Uten Det kan mennesket ikke leve. Men den som lever bare med Det, er ikke menneske.» (s. 35). Vi trenger det-verdenen, men den må ikke løsrives fra du-verdenen, forholdets verden. Vi må ikke miste «forholdsviljen», viljen til å leve i forhold. «Menneskets vilje til å bruke og hans maktvilje virker naturlig og rettmessig så lenge de er knyttet til den menneskelige forholdsvilje og blir båret av den.» (s. 47). Faren er at det-verdenen mister kontakten med sitt bærende fundament, du-verdenen. Hvis ikke det-verdenen stadig på nytt « . . . gjennomskjæres og befruktes av tilløp fra Du-verdenen som av levende strømmer . . . » (s. 52), blir verden en ond verden å leve i, et tvangsherredømme hvor vi ikke kan gjøre annet enn å prøve å tilpasse oss til vår biologiske skjebne (alles kamp mot alle), vår psykologiske skjebne (driftene) og vår sosiale skjebne (samfunnsutviklingen), kort sagt «vår tid» (s. 54–55).

DET BÆREKRAFTIGE FORHOLD

Det avgjørende for å unngå at vi løsrives fra du-verdenen, er ifølge Buber forholdet til det evige Du, forholdet til den absolute person, Gud. «Den som trer inn i det absolute forhold, ham angår intet enkelt mer, ikke ting og ikke levende vesener, ikke jord og ikke himmel. Men alt er innesluttet i forholdet. For det å tre inn i det rene forhold betyr ikke å se bort fra alt, men å se alt i Du’et». (s. 75–76). Vi kan altså ikke gjøre Gud til en gjenstand utenfor verden, og prøve å flykte ut av verden. Og vi kan heller ikke plassere Gud i verden som noe guddommelig, og lete etter dette inne i oss selv eller i et eller annet gode, som f.eks. nasjonen, kunsten, vitenskapen, nye markedsan-

deler eller andre «erobringer» (s. 100). I begge tilfeller blir Gud noe vi «har».

«Men Gud, det evige nærvær, lar seg ikke «ha». Ve den besatte som mener seg å besitte Gud!» (s. 102). Meningen med livet kan vi ikke selv finne fram til og forklare fullt ut. Men meningen kan møtes og realiseres. «All åpenbaring er kallelse og oppdrag» (s. 110). «Når du er utsendt, forblir Gud nærvær for deg. Den som vandrer i kallet, har alltid Gud foran seg.» (s. 111). Her vises det til Israels vandring gjennom ørkenen i 40 år mot det lovede landet.

Buber sier, med Salme 127 i Bibelen som utgangspunkt: «Et samfunn bygges opp ut fra det levende, gjensidige forhold, men byggmesteren er det levende, virkende sentrum.» (s. 44). Elias Blix uttrykker det samme på denne måten:

Vil Gud ikkje vera bygningsmann,
Me fåfengt på huset byggja.
Vil Gud ikkje verja by og land,
Kan vaktmann oss ikkje tryggja.

Buber har en Gud-sentrert virkelighetsforståelse. Derfor kan han se håp selv om mennesket lever med et splittet jeg i en splittet verden. Moderne tolkninger av Buber har utgangspunkt i en menneske-sentrert virkelighetsforståelse. Da vil håpet gjerne knyttes til en tro på at mennesket kan bli helt. Overtro?

LITTERATUR

- Bollnow, O. F. (1959) *Existenzphilosophie und Pädagogik*. Stuttgart: Kohlhammer Verlag.
- Bollnow, O.F. (1969). *Eksistensfilosofi og pedagogikk*. (Oversatt av R. Myhre). Oslo: Fabritius.
- Buber, M. (1967). *Jeg og Du*. (oversatt av H. Wergeland). Oslo: Cappelen.
- Gundem, B.B. (1983). *Skolens oppgave og innhold*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Myhre, R. (1988). *Grunnlinjer i pedagogikkens historie*. Oslo: Gyldendal.
- Wivestad, S. (1992). *Menneskesyn i nyere pedagogiske retninger. Mennesket på godt og ondt*. Norsk Lærerakademis Årsskrift 1991/92. Bergen: NLA-forlaget, s. 47–65.